

VICTOR
HUGO

Les Misérables
KURJAT

Kurjat

VICTOR HUGO

Kurjat

Lyhennetty
suomennos

HELSINKI

Ranskankielinen alkuteos *Les Misérables* ilmestyi 1862.
Ensimmäinen täydellinen suomenkielinen laitos ilmestyi viitenä osana
vuosina 1927–1930 J.V. Lehtosen ja Eino Voionmaan suomentamana.
Reino Rauanheimon 2-osaiseksi lyhentämä laitos ilmestyi
ensimmäisen kerran 1945.

V.A. Koskenniemen alkulause vuodelta 1927.

Werner Söderström Osakeyhtiö

ISBN 978-951-0-49774-6

Painettu EU:ssa

VICTOR HUGON »KURJAT».

Harvaa kertomataiteellista teosta on odotettu yhtä kiihkeästi ja tervehditty yhtä kansainvälisellä innostuksella kuin Victor Hugon kymmenosaista romaania »Les Misérables», joka yli 80 vuotta sitten ilmestyi Pariisissa, Brüsselissä, Leipzigissä, Lontoossa, Milanossa, Madridissa, Rotterdamissa, Varsovassa, Pestissä ja Rio de Janeirossa. Tämän jättiläisromaanin herättämä harvinainen mielenkiinto ei ollut yksinomaan kirjallista laatua, siinä nähtiin, nerokkaan runoluoman ohella, ennen kaikkea ajankohdan suurimman, »vallankumouksellisen» maineen seppelöimän kirjailijan haaste olevia oloja vastaan, esitys uudesta yhteiskunnallisesta siveysopista, leimuava julistus köyhille ja sorretuille. Victor Hugon äänellä oli 1860-luvulla — »Kurjain» ilmestymisvuosi on 1862 — hänen valtavan lukijakuntansa korvissa profeetallinen kaiku, ja hänen suuri proosa-eepoksensa sai pian kunnianimen »Köyhien evankeliumi». Ja kun maanpaossa elävän kirjailijan kustantaja Brüsselissä pani toimeen romaanin suurenmoisen menestyksen johdosta juhlallisuuden sen tekijälle, muodostui tilaisuudesta, jossa oli läsnä edustajia useista Euroopan maista, miltei kansainvälinen kulttuuritapaus. Niin suuri oli romaanin ja sen tekijän maine.

Nykyhetki arvostelee suuren ranskalaisen romantikon proosa-eeposta jossakin määrin toisin kuin sen ensimmäinen lukijakunta yhdeksättä vuosikymmentä sitten. Historiallinen kehitys ja ennen kaikkea viime aikojen monet radikaalit yhteiskunnalliset opit ovat vieneet Hugon idealismilta jotakin sen väristä ja vaikutuksesta ja hänen sosiaaliselta päätökseltään jotakin sen tehosta ja voimasta. Mutta joskaan profeetta ja yhteiskuntaparantaja eivät puhu »Kurjista» enää meille samalla voimalla kuin teoksen syntymäaikoihin, on runoilijan haltioituneella äänellä siinä vielä heikentymätön, kantava tehonsa. Victor Hugon romaani on loistavasti kestänyt sen usein kohtuuttoman epäsuopean kritiikin, jonka alaiseksi sen

ovat asettaneet eräät sitä seuranneet kirjalliset koulukunnat. Se kuuluu yhä edelleen elävään kirjallisuuteen, runouteen, joka löytää yleisönsä riippumatta päivän makusuunnista. Sen valtavia, joskus hiukan muodottomia mittasuhteita vastaa jättiläismäinen mielikuvitus, runoilijafantasia, jonka näkevä voima sen parhaimmillaan ollessa vangitsee elämän sykähdyttävän suurena värikkäihin freskoihinsa. Historiaa ja runoa, mielikuvitusta ja todellisuutta, rinnan ja toisiinsa kietoutuneina, kuvastaa Hugon romaanin toisinaan eepillisesti rauhallinen, toisinaan draamallisesti kiihtyvä tapahtumien virta, joka tuntuu kiitävän uusien, vaihtelevien maisemien halki. Jylhästä tragediasta seikkailu- ja jännitysromaniin, ope-
tusrunoelmasta heleimpään lyriikkaan, rakkausepisodeista barrikaadeille, rikkauten loistosta köyhyyden ja kurjuuden tyyssijoille, lapsenomaisesta viattomuudesta synkkään rikollisuuteen, mielenrauhasta ja sankarillisesta uhrimielestä epätoivoon ulottuu tämän teoksen asteikko. Elämä humisee siinä rikkaana, täyteläisenä, monikirjavana lukijan ohi, eri luvut ja kohtaukset eivät aina liity aivan elimellisesti toisiinsa, kaikki ei myöskään ole samalla voimalla kuvattua, monet sivuaiheet tuntuvat toisinaan pimitävän keskeisintä juonta, mutta kuinka eksyttävältä yksityiskohtien runsaus tässä jättiläisromaanissa saattaneekin tuntua, kasvavat ne kuitenkin vähitellen luku luvulta, nide niteeltä eräänlaiseksi kyklooppiseksi kokonaisuudeksi, jonka ylitse lukija, laskettuaan teoksen lopullisesti käsistään, voi helposti silmätä. Runoilija kuljettaa väsymättömästi lukijaansa ikäänkuin näköalavuorelta toiselle — hänen katseensa ei ole milloinkaan niin näkevä eikä hänen kuvauskykynsä niin voimakas kuin silloin, kun hän saa silmätä ylhäältä alaspäin, seurata maista elämää etäisyyden päästä kuin Jupiter Olympon pilvoista. Tämä mielialasenne määrää hänen kuvaustapansa laadun. Häneltä puuttuu realismin rakkaus todellisuuteen ja sen ilmiöihin sellaisinaan ja hän laiminlyö mielellään syventymisen yksityiskohtiin, hänen leveän siveltimensä alla kasvaa elämä ikäänkuin ohi varsinaisten, jokapäiväisten mittojensa, suureksi vertauskuvalliseksi tapahtumasarjaksi. Molemmilla kuvaustavoilla on oikeutuksensa, molemmat täydentävät toisiaan: toinen pyrkiessään kuvastamaan elämää, toinen tahtoessaan sitä selittää. Mutta se, mikä Victor Hugon romaanille on ominaisinta, ylittää jokaisen kirjallisen koulun puitteet, runoilijanerous, joka elävöittää sisäisellä arvovallallaan

sanan, panee henkilöt liikkumaan, toimimaan, kärsimään ja taistelemaan, löytää ihmisintohimolle oikean äänenpainon ja tuskalle ja ilolle niiden oman sävelen. Niin on »Kurjat» meidän päiviiimme saakka säilyttänyt näkyvän asemansa kertomakirjallisuudessa yhtenä eurooppalaisen romaanitaiteen värikkäimpiä ja suurpiirteisimpiä, joskaan ei ehkä kaikkein syvällisimpiä tuotteita.

Victor Hugo, romantiikan tunnustettu johtaja, julkaisi »Kurjat»-romaanin kuudentenakymmenentenä ikävuonnaan, maanpaossa pienellä, Englantiin kuuluvalla Kanaalin saarella, Guernseyssä, mintne hän vuonna 1855 oli muuttanut kirjallisen päämajansa. Hänen maanpakonsa lähin syy oli hänen hillitön vihansa Napoleon III:ta, »Napoleon Pientä», vastaan ja hänen yhä enemmän vasemmalle kallistuvat yhteiskunnalliset ja valtiolliset mielipiteensä, jotka kuitenkin hänen elämänsä eri vaiheissa osoittivat melkoista vaihtelevaisuutta. Tämä runoilijan radikalismi on monella tavalla saanut ilmaisun »Kurjat»-romaanissa, jonka ensimmäinen luonnos no kuitenkin aikaisempaa alkuperää ja sellaisena peräisin toisen valtiollisen tunnustuksen aikakaudelta. Tässä ensimmäisessä luonnoksessa, joka oli syntynyt 1840-luvun loppupuolella ja jonka nimi oli »Piispan käsikirjoitus», oli Hugo mm. kuvannut korkean prelaatin tavalla, joka ei enää soveltunut hänen uusiin kirkonvastaisiin mielipiteihinsä ja jonka kuvausta sentähden oleellisesti oli muutettava. Myöskin muissa suhteissa liukui romaani alkuperäisestä suunnittelustaan uudelle uralle voidakseen tarpeellisella teholla kuvastaa tekijän muuttunutta yhteiskunnallista elämäkatsomusta. Victor Hugota ei innoittanut vain runoilijan kutsumus antaa ilmaisu sille ihmiselämälle, jota hänen mielikuvituksensa syleili, häntä innoitti myöskin taistelijan halu iskeä iskunsa vakaumuksensa puolesta ja varmaan myöskin synnynnäisen kansantribuunin tarve lausua joukoille uusia tunnussanoja ja asettua kansanliikkeen johtoon. Mitä Victor Hugo on »Kurjissa» tahtonut omalta osaltaan sanoa, se käy parhaiten ilmi hänen vastauksestaan Lamartine'ille, joka teoksen ilmestyttyä arvosteli siinä esiintyvän yhteiskunnallisen ajattelun radikaalisuutta. Tähän tapaan selittää Hugo mm. kantaansa: »Yhteiskunta, jossa niin suuri kurjuus on mahdollinen ja joka ei kykene hävittämään sotaa maailmasta, on minun silmissäni kulttuurin alimmilla asteilla oleva yhteiskunta. Minä pyrin yhteiskuntaan ilman kuningasta enkä tahdo tietää mistään inhimillisyyden rajoista. En tahdo lak-

kauttaa omistusta, mutta tahdon osaltani vaikuttaa siihen, että jokaisella olisi jotakin. Kiroan orjuuden, karkoitan kurjuuden, missä voin, valistan, missä tapaan tietämättömiä, tuon sairaille huojuusta, valaisen yön pimeyttä, vihaan vihaa. Teokseni 'Kurjat' olen rakentanut veljeyden perustalle ja päämäärä, mihin se pyrkii, on koko maailman edistys.» Kuten näemme, ei siitä ohjelmasta puuttunut sisältöä, jonka Hugo oli tässä yhteiskuntaromaanissa itselleen asettanut.

Victor Hugon »Kurjien» maailmanparannus-ohjelmaa ei kannata mikään voimakas eikä johdonmukainen yhteiskunnallinen ajattelu, ei myöskään mikään kehittynyt todellisuuden-vaisto. Mutta sitä kannattaa lämmin, osanottava myötätunto yhteiskunnan kovaosaisia ja sorrettuja kohtaan, ja tämä runoilijan sympatia on täyttännyt useat romaanin henkilöistä syvällä inhimillisellä elämällä ja luonut eräitä kirjan kauneimpia episodeja. Lainaten osaksi piirteitä elävöistä elämästä, mutta antaen kuitenkin enemmän oman sydämensä yltäkylläisyydestä on Hugo luonut lempeän, ihmisystävällisen piispa Myrielinsä, inhimillisen, sisäisessä kasvussaan niin ylevän kaleerivankinsa Jean Valjeanin, langenneen, kauniin ja onnetoman Fantine'insa, lapsellisen turmeltumattoman Cosette'insa ja vihdoin Mariuksensa, jonka vaiheissa ja osaksi myöskin luonteessa Hugo on kuvannut omaa nuoruuttaan. Näitä henkilöitä vastaan, joiden kohtalot monella tavalla kietoutuvat toisiinsa ja jotka romaanissa edustavat yhteiskunnan kovaosaisia, »kurjia», asettaa Hugo virallisen yhteiskunnan poliisimiehen Javert'in koneellisessa, tunteettomassa hahmossa. Javert on lain ruumiillistunut kirjain, vallitsevan yhteiskuntamoraalin sokea välikappale. Hän on enemmän vertauskuva kuin elävö ihminen ja sellaisena ehkä vähimmin todellinen Hugon romaanin henkilöistä, joilla kaikillakin on taipumus niinsanoakseni kasvaa yli omien yksilöllisten puitteittensa yleisiksi symboleiksi. Kaikessa myötätunnossaan ja säälässään sorrettuja ja kovaosaisia kohtaan, kaikessa vilpittömässä ja usein syyttävässä kaunopuheisuudessaan kansan puolesta ei Hugo kuitenkaan koskaan sekoita itseään kansaan, samasta itseään kansan kanssa. Mutta hänen kansantribuuni-asenteestaan huolimatta saa hänen sääliinsä ja inhimillinen myötätuntonsa tässä romaanissa vakuuttavan, tartuttavan ilmaisun, mikä täydellä syyllä on oikeuttanut Tolstoin lukemaan »Kurjat» niihin hänen suosittelemiinsa harvoin kertomataiteel-

lisiin teoksiin, jotka opettavat meitä rakastamaan kärsivää ihmistä.

Se, mikä tästä suuresta romaanista lopultakin jää pysyvimmän mieleen, ei ehkä kuitenkaan ole mikään yksityinen henkilökuva, vaan kokonaisvaikutelma monista ihmiskohtaloista, jotka kuin aallot meressä nousevat yhteiseltä pohjalta, sekaantuvat toisiinsa, seuraavat toisiaan luonnonlain välttämättömyydellä ja raukeavat toistensa viereen. Meri laajoine taivaanrantoineen on kaikille yhteinen: elämä, yhteinen kehto ja yhteinen hauta. Elämä, kaikkeus, onkin Victor Hugon proosaepoksen varsinainen päähenkilö, julma, itseään vastaan sanova, mutta alennuksessa ja kurjuudessaakin kauris ja elämisen arvoinen elämä, tai, kuten runoilija itse on lausunut: »Tämä kirja on draama, jonka ensimmäinen henkilö on äärettömyys. Ihminen on toinen.»

V. A. Koskenniemi.

I OSA
FANTINE

ERÄS HURSKAS MIES

HERRA MYRIEL.

Vuonna 1815 oli herra Charles-François-Bienvenu Myriel Dignen piispana. Hän oli noin seitsemänkymmenenviiden vuoden ikäinen vanhus.

Vaikka tämä yksityiskohta ei millään tavoin koske kertomuksemme pääjuonta, ei se sentään liene aivan hyödytönkään, koska sen nojalla voimme esittää kaikki mahdollisimman tarkkaan. Herra Myriel oli erään Aix'n oikeusneuvoksen poika: virka-aatelia siis. Kerrottiin, että hänen isänsä, joka toivoi pojastaan virkansa perijää, oli naittanut hänet sängen aikaisin, kahdeksantoista tai kahdenkymmenen vuoden iässä, seuraten siinä ylhäisissä virkamiesperheissä varsin yleistä tapaa. Tästä avioliitostaan huolimatta oli Charles Myriel — niin huhuttiin — antanut paljon puheenaihetta ihmisille. Hän oli melkoisen kaunis mies, sulava ja henkevä. Koko hänen elämänsä ensimmäinen osa oli kulunut huvituksissa ja hurjasteluissa.

Iski vallankumouksen salama, tapaukset seurasivat nopeasti toisiaan, virkamiesperheet hajosivat sinne ja tänne, huppenneina, vainottuina, hätyytettyinä. Heti vallankumouksen alkaessa pakeni Charles Myriel Italiaan. Siellä hänen vaimonsa kuoli rintatautiin. Heillä ei ollut lapsia. Minkälaisen käänteeseen sai sitten herra Myrielin kohtalo? Saivatko Ranskan vanhan yhteiskuntajärjestyksen sortuminen, hänen oman perheensä häviö, 1793:n hirmutapahtumat, jotka etäämmältä asioita seuraavien maanpakolaisten kauhu teki ehkä vieläkin hirvittävämmiksi, saiko kaikki tuo itämään hänen mielessään varjoon vetäytymisen ja yksinäisyyden ajatuksia? Sattuiko häneen äkkiä, keskellä iloja ja harrastuksia, jotka hänen elämänsä täyttivät, yksi noita salaperäisiä ja hirveitä kohtalon kolauksia, jotka joskus suoraan sydämeen tähdätyllä iskulla muser-

tavat miehen? Kukaan ei olisi osannut sitä sanoa; kaikki, mitä tiedettiin, oli, että hän Italiasta palatessaan oli pappi.

Vuonna 1804 oli herra Myriel kirkkoherrana Brignolles'issa. Hän oli jo iäkäs ja eleli hiljaisessa yksinäisyydessään. Keisarin kruunauksen aikoihin vei jokin seurakuntaa koskeva pikku asia hänet Pariisiin. Hän meni esittämään seurakuntalaistensa anomuksia mahtaville henkilöille, muiden muassa kardinaali Feschille. Eräänä päivänä, kun keisari oli tullut käymään setänsä luona, joutui etuhuoneessa odottava arvoisa kirkkoherra tapaamaan Hänen Majesteettinsa. Napoleon, huomattessaan vanhuksen tarkastelevan häntä, käännähti ja tokaisi äkkiä:

»Kuka on tuo vanha mies, joka niin minua tirkistelee?»

»Armollisin herra», sanoi Myriel, »te näette vanhan miehen, ja minä näen suuren miehen. Kummallakin voi olla asiasta etunsa.»

Vielä samana iltana tiedusteli keisari kardinaalilta kirkkoherran nimeä, ja vähän sen jälkeen hämmästyti herra Myriel aika lailla kuullessaan olevansa nimitetty Dignen piispaksi.

Herra Myriel oli saapunut Digneen erään vanhan naisen, neiti Baptistinen seurassa. Neiti oli hänen sisarensa ja kymmentä vuotta häntä nuorempi.

Palvelusväkenä heillä oli vain eräs neiti Baptistinen ikäinen palvelijatar, jonka nimi oli rouva Magloire ja joka nykyään, oltuaan ennen herra kirkkoherran palvelijatar, kantoi kaksinkertaista arvonimeä: neidin kamarirouva ja hänen ylhäisyytensä emännöitsijä.

Neiti Baptistine oli pitkä, hintelä, kalpea, lempeäilmeinen nainen. Hänessä oli ruumiillistuneena käsite, jota ilmaistaan sanalla »arvokas». Mikä oli hänen nuoruudessaan ollut laihuutta, oli nyt kypsyneemmällä iällä muuttunut läpikuultavuudeksi; ja tämä kuulakkuus muistutti enkeliä.

Rouva Magloire oli pieni eukko, vaalea, pyylevä, paksu, hommaileva, aina hengästyksissään, ensimmältä toimeliaisuutensa, siten hengenahdistuksensa tähden.

Kun herra Myriel oli saapunut kaupunkiin, sijoitettiin hänet heti piispanpalatsiinsa kaikkine niine kunnianosoituksineen, mitkä keisarilliset asetukset määräsiivät luokittaessaan piispan välittömästi sotamarsalkan jälkeen.

Dignen piispanpalatsi oli aivan sairashuoneen vieressä.

Se oli avara ja kaunis talo, oikea valtaherran asunto. Kaikki

oli ylhäistä ja komeaa, mutta sairashuone oli ahdas ja matala talo. Kolme päivää kaupunkiin saapumisensa jälkeen piispa kävi katsomassa sairashuonetta. Lopetettuaan tarkastuksensa hän pyysi johtajaa hyväntahtoisesti saapumaan luokseen.

»Herra sairaalan johtaja», kysyi hän, »kuinka monta sairasta on nyt hoidettavananne?»

»Kaksikymmentäkuusi, teidän ylhäisyytenne.»

»Sen minäkin sain», sanoi piispa.

»Vuoteet ovat kovin ahdetut toistensa viereen», puuttui puheeseen johtaja.

»Sen minäkin huomasin.»

»Sairassalit ovat vain pienenpuoleisia ja ilmanvaihto käy vaihalloisesti.»

»Niin minustakin näyttää.»

»Ja kun aurinko paistaa, on puutarha taas kovin pieni toipuvien oleskella siellä.»

»Samaa ajattelin minäkin.»

»Kun kulkutaudit raivoavat, kuten esimerkiksi tänä vuonna lavantauti ja ankara hikotauti toissa vuonna, on joskus satakin sairasta, ja silloin emme tiedä, mitä tehdä.»

»Samaa minäkin mietin.»

»Ei auta, teidän ylhäisyytenne», sanoi johtaja, »täytyy tyytyä kohtaloonsa.»

Tämä keskustelu tapahtui piispanpalatsin loistavassa ruokasalissa. Piispa oli hetkisen vaiti, sitten hän äkkiä käännähti johtajaan päin.

»Herraseni», sanoi hän, »kuinka monta vuotta luulisitte sopivan yksistään tähän saliin?»

»Teidän ylhäisyytenne ruokasaliinko?» huudahti johtaja hämmästyneenä.

Piispa mitteli salia katseellaan ja näytti tekevän laskuja.

»Tähän sopisi ainakin kaksikymmentä vuotta!» virkkoi hän ikään kuin itsekseen ja sitten jatkoi ääntänsä korottaen: »Selitän teille kohta asian. Tässä on ilmeisesti olemassa erehdys. Teitä on kaksikymmentäkuusi ihmistä viidessä tai kuudessa pienessä huoneessa. Meitä ei ole kuin kolme, ja meillä olisi tilaa kuudellekymmenelle. Se on erehdys. Te saatte minun asuntoni ja minä teidän. Antakaa minulle talonne. Tämä on teidän kotinne.»

Seuraavana aamuna sijoitettiin nuo kaksikymmentäkuusi sairaukkaa piispan palatsiin, ja piispa itse muutti sairaalaan.

Herra Myrielillä ei ollut omaisuutta, hänen perheensä kun oli vallankumouksen myrskyissä menettänyt kaikkensa. Hänen sisarensa nosti viidensadan frangin elinkautisen eläkkeen, joka tavallisissa oloissa riitti hänen omiin menoihinsa. Herra Myriel sai valtiolta piispanpalkkaa viisitoistatuhatta frangia. Samana päivänä, jolloin hän asettui asumaan sairaalaan, määräsi herra Myriel kerta kaikkiaan tämän summan käyttämisen seuraavalla tavalla. Jäljennämme tähän hänen omakätisen muistiluettelonsa.

Muistiluettelo taloni kulunkien järjestämistä varten.

Seminaarille	tuhatviisisataa livreä.
Lähetysseuralle	sata livreä.
Montdidier'n lähetysseuralle	sata livreä.
Ulkolähetys-seminaarille Pariisissa	kaksisataa livreä.
Pyhän Hengen seuralle	sataviisikymmentä livreä.
Pyhän Maan hengellisille laitoksille	sata livreä.
Hyväntekeväisyysyhdistyksille	kolmesataa livreä.
Arlesin hyväntekeväisyysyhdistykselle erittäin	viisikymmentä livreä.
Vankilain parantamista varten	neljäisataa livreä.
Vankien vapauttamista ja heidän olotilansa	
huojentamista varten	viisisataa livreä.
Veloista vangittujen perheenisien vapautta-	
mista varten.....	tuhat livreä.
Avustusta hiippakunnan köyhien koulunopet-	
tajien hoitamiseksi	kaksituhatta livreä.
Avustusta hiippakunnan Ylä-Alppien yleiselle	
viljamakasiinille	sata livreä.
Dignen, Manosquen ja Sisteronin naisyhdistyk-	
sille varattomain tyttöjen maksutonta ope-	
tusta varten	tuhatviisisataa livreä.
Köyhille.....	kuusisataa livreä.
Omiin menoihini	tuhat livreä.

Yhteensä .. viisitoistatuhatta livreä.

Koko sinä aikana, jonka herra Myriel oli Dignen piispana, ei hän muuttanut rahtuakaan tässä jaossa. Hän sanoi sitä talonsa kulunkien järjestämiseksi.

Tämän järjestelyn hyväksyi neiti Baptistine alistuvasti. Vain rouva Magloire murisi hiukan. Kuten olemme nähneet, oli piispa

